

Nedîm'in *el-Fihrist*'inde yer almış olup son zamanlarda yapılan araştırmalarla adı bilinen eserlerinin sayısı 160'a yaklaşmıştır (Nâsır Hillâvî, III/4 [1974], s. 255-260). Günümüze ulaştığı bilinen eserleri şunlardır: 1. *Mecâzî'l-Kur'ân**. Kur'an tefsirine dair bilinen ilk eser olup geniş bir mukaddime ve incelemeyle birlikte Fuat Sezgin tarafından neşredilmiştir (I-II, Kahire 1954-1962). 2. *Kitâbü'l-Hayl*. Atların bünyesi ve organları, isim ve evsafıyla ilgili kelime ve tabirlerin kadîm Arap şiirinden getirilmiş zengin şevâhidle açıklandığı bir kavram (konu) sözlüğüdür. Eseri Fritz Krenkow (Haydarâbâd 1358/1939) ve M. Abdülkâdir Ahmed (Kahire 1406/1986) yayımlamıştır. 3. *Nağâ'izu Cerîr ve'l-Ferezdağ*. Emevîler dönemi şairlerinden Cerîr ile Ferezdağ arasında karşılıklı nazîreler şeklinde irticâlen söylenen, esasını hicvin oluşturduğu nakizaları ihtiva eden eser, sonuncusu indeks ve lugatçe olmak üzere üç cilt halinde Anthony Ashley Bevan (Leiden 1905-1912) ve iki cilt olarak Abdullah es-Sâvî (Kahire 1935) tarafından neşredilmiştir. 4. *Kitâbü'l-Akağa ve'l-berere*. Anne ve baba ile akrabaya saygının eski Arap şiirleri ve anekdotlarla açıklandığı eseri Abdüsselâm M. Hârûn yayımlamıştır (*Nevâdirü'l-mahtûât* içinde Kahire 1374/1954, II/7, s. 329-370). 5. *Tesmiyetü ezvâci'n-Nebî ve evlâdih*. Hz. Peygamber'in hanımlarıyla çocuklarının isimleri ve şahsiyetlerine dair olan eser Nihâd el-Mûsâ (MMA [Kahire], XIII/2 [1387/1967], s. 225-286), Nâsır Hillâvî (Basra 1969) ve Kemâl Yûsuf el-Hût (Beyrut 1985) tarafından neşredilmiştir. 6. *Kitâbü Eyyâmî'l-'Arab kable'l-İslâm*. Eseri Âdil Câsim el-Beyâtî doktora tezi olarak takdim ettikten sonra (1973, Câmîatü Aynî's-Şems, Kahire) birinci kısmını neşretmiş (Bağdad 1976), ardından tamamını yayımlamıştır (I-II, Beyrut 1407/1987). 7. *Kitâbü'd-Dîbâc (Kitâbü't-Tâc)*. Câhiliye devriyle İslâmî döneme ait şairlerden seçmelerle Araplar'ın neseplerine ve halifeler tarihine ait bazı kısımları ihtiva etmektedir (nşr. Abdullah b. Süleyman el-Cerbû' - Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin, Kahire 1991). Ma'mer'in talebesi İbnü'n-Nettâh bu esere bir red-diye yazmıştır. 8. *Kitâbü Fe'ale ve ef'ale* (British Museum, Or., nr. 4178). 9. *Kitâbü'd-Devâhî* (TSMK, Koğuşlar, nr. 1096/8, vr. 74^a-76^a). 10. *Kitâbü'l-Farq* (Süleymaniye Ktp., Esad Efendi, nr. 3243, vr. 8^a). 11. *Kitâbü Mekâtîli'l-fürsân*. Okunamayacak derecede karışık bir nüshası British Museum'da bulunmaktadır. 12. *Kitâbü*

İ'râbî'l-Kur'ân. Bir nüshasının Râmpûr'da bulunduğu kaydedilmektedir. 13. *Kitâbü'l-Enbâz*. Zirikîlî, bir nüshasının mevcut olduğunu kaydettiği eserin hangi kütüphanede bulunduğunu belirtmemektedir. 14. *el-Muhâdârât ve'l-muhâverât*. Bir nüshasının Medine'de Ârif Hikmet Kütüphanesi'nde olduğu kaydedilmektedir.

Ma'mer'in kitapları üzerine yapılan tahkik çalışmalarının yanı sıra hayatı, eserleri ve ilmi kişiliğiyle ilgili bazı tezler ve monografiler de hazırlanmış olup en önemlileri şunlardır: Tâhâ el-Hâcirî, *er-Rivâye ve'n-nağd 'inde Ebî 'Ubeyde* (İskenderiye 1951); N. R. Hillawî, *Abû 'Ubaida Ma'mar b. al-Mu'tannâ Luğaviyyan wa-Râwîyan* (doktora tezi, 1966, Londra); Nihâd el-Mûsâ, *Ebû 'Ubeyde Ma'mer b. el-Müsennâ* (Riyad 1985); Osman Karakurt, *Ebû Ubeyde Ma'mer İbnü'l-Müsennâ Hayatı, Eserleri ve Tefsir İlmindeki Yeri* (yüksek lisans tezi, 1989, SÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).

BİBLİYOGRAFYA :

Ma'mer b. Müsennâ, *Mecâzî'l-Kur'ân* (nşr. Fuat Sezgin), Kahire 1374/1954, neşredenin girişi, I, 9-27; a.mlf., *Kitâbü'l-Akağa ve'l-berere* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn, *Nevâdirü'l-mahtûât* içinde), Kahire 1374/1954, neşredenin girişi, II/7, s. 330-349; a.mlf., *Kitâbü'l-Hayl* (nşr. M. Abdülkâdir Ahmed), Kahire 1406/1986, neşredenin girişi, s. 3-101; a.mlf., *Kitâbü Eyyâmî'l-'Arab kable'l-İslâm* (nşr. Âdil Câsim el-Beyâtî), Beyrut 1407/1987, neşredenin girişi ve incelemesi, I, 9-17, 21 vd.; neşredenin girişi, II, 5-28; Câhiz, *el-Beyân ve't-tebyîn*, bk. İndeks; Ebû'l-Kâsım ez-Zeccâcî, *Mecâlisü'l-'ulemâ'* (nşr. Abdüsselâm M. Hârûn), Kahire 1403/1983, s. 42, 108, 147, 255, ayrıca bk. İndeks; Ebû't-Tayyib el-Lugavî, *Merâtibü'n-naḥviyyîn* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1375/1955, s. 44-46; Ebû'l-Ferec el-İsfahânî, *el-Eğânî*, Beyrut 1414-15/1994, I-XXV, bk. İndeks; Sîrâfî, *Aḥbârü'n-naḥviyyîne'l-Başriyyîn* (nşr. M. İbrâhîm el-Bennâ), Kahire 1405/1985, s. 80-83; Ebû Bekir ez-Zübeydî, *Ṭabakâtü'n-naḥviyyîn ve'l-luḡaviyyîn* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1392/1973, s. 175-178; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, Kahire, ts. (Matbaatü'l-İstikâme), s. 85-86; İbn Mis'ar et-Tenûhî, *Târîhu'l-'ulemâ'i'n-naḥviyyîn* (nşr. Abdülfettâh M. el-Hulvî), Cize 1412/1992, s. 211-213; Hatib, *Târîhu Bağdâd*, XIII, 252-258; Kemâleddin el-Enbârî, *Nüzhetü'l-elîbâ'* (nşr. M. Ebû'l-Fazl İbrâhîm), Kahire 1386/1967, s. 104-111; Yâkût, *Mu'cemü'l-üdeba'*, XIX, 154-162; İbnü'l-Kiftî, *İnbâhû'r-ruvât*, III, 276-287; Yağmûrî, *Nûrû'l-kâbes el-muḥtaşar mine'l-Muktebes* (nşr. R. Sellheim), Wiesbaden 1384/1964, s. 109-124; Ebû Hayyân el-Endelüsî, *Tezkiretü'n-nühât* (nşr. Afîf Abdurrahman), Beyrut 1406/1986, s. 146, ayrıca bk. İndeks; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 235-243; Brockelmann, *GAL*, I, 102-103; *Suppl.*, I, 162; F. Krenkow, "The Kitâb al-Khail of Abû 'Ubaida", *Woolner Commemoration Volume*, Lahore 1940, s. 157-160; Tâhâ el-Hâcirî, "Ebû 'Ubeyde", *el-Kitâbü'l-*

Mısrî, Kahire 1946, I/6, s. 276-289; a.mlf., "er-Rivâye ve'n-nağd 'inde Ebî 'Ubeyde", *Mecelle-tü Külliyyeti'l-âdâb Câmî'atü'l-İskenderiyye*, V, İskenderiye 1949, s. 59-82; Fuat Sezgin, *Buhârî'nin Kaynakları Hakkında Araştırmalar*, İstanbul 1956, s. 124-155, ayrıca bk. İndeks; a.mlf., *GAS*, VIII, 67-71; IX, 65-66; J. Kraemer, "Neues zu Schriften von Abû 'Ubaida, Ibn Duraid und Ḡulâm Ta'lab", *Trudi XXV Mezhdunarodnogo Kongressa Vostokovedov*, Moskva 1963, II, 52-53; Nâsır Hillâvî, "Mü'elleftü Ebî 'Ubeyde", *el-Mevrid*, III/4, Bağdad 1974, s. 255-260; G. C. Anawati, "Abû 'Obayda, Majâz al-Qur'ân", *MIDEO*, III (1956), s. 280-282; a.mlf., "Abu 'Obayda, al-'Aqağa wa-l-barara", a.e., III (1956), s. 283; Abbas Erhile, "Mecâzî'l-Kur'ân li-Ebî 'Ubeyde, muḥâvele râ'ide fi merḥaleti't-te'sîs", *ed-Dâre*, XII/3, Riyad 1407/1986, s. 235-246; W. Madelung, "Abû 'Ubayda Ma'mar b. al-Muthannâ as a Historian", *Journal of Islamic Studies*, III/1, Oxford 1992, s. 47-56; H. A. R. Gibb, "Abû 'Ubayda", *EP* (İng.), I, 158; C. E. Bosworth, "Abû 'Obayda Ma'mar", *EIr*, I, 355-356; İnâyetullah Fâtihî Nejad, "Ebû 'Ubeyde", *DMBİ*, V, 711-718.

SÜLEYMAN TÜLCÜ

MA'MER b. RÂŞİD

(معمربن راشد)

Ebû Urve Ma'mer
b. Râşid el-Basrî es-San'ânî
(ö. 153/770)

Yemen'de hadisi ilk tedvin eden tâbiî, muhaddis ve fakih.

95 (714) veya 96 (715) yılında Basra'da doğdu. Babasının künyesi olan Ebû Amr bazı çağdaş kaynaklarda yanlışlıkla dedesinin adı gibi gösterilmiştir. Yemen'in San'a şehrine yerleştiği ve orada uzun süre ikamet ettiği için San'ânî nisbesiyle meşhur oldu. Ezd kabilesine mensup bir kişinin âzatlısı olduğundan Ezdî nisbesiyle de anıldı (İbn Ebû Hâtim, VIII, 256). Kardeşi Ömer b. Râşid'in de rivayetleri bulunduğu, fakat güvenilir bir râvi olmadığı ifade edilir (Zehebî, *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 193-194). Ma'mer b. Râşid, Hasan-ı Basrî'nin cenaze namazında bulunduktan sonra Katâde b. Diâme'nin yanında on dört yaşımdan itibaren ilim tahsiline başladığını söylemektedir. Yemenliler onun ülkelerinde kalmasını sağlamak için Yemenli bir hanımla evlenmesine gayret etmişlerdir (Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ'*, VII, 10).

Ma'mer b. Râşid'in en önemli hocası Basra'da kendisinden ilim öğrenmeye başladığı Katâde b. Diâme'dir. Ma'mer bu dönemde Katâde'nin söylediği her şeyin göğsüne nakşedildiğini ve bunları hiç unutmadığını belirtir. Ticaret için gittiği Medine'de görüşüp kendilerinden icâzet aldığı İbn Şihâb ez-Zührî, Amr b. Dînâr ve

kendisinden istifade etmek için gittiği Yemen'de görüştüğü Hemmâm b. Münebbih onun önemli hocaları arasında yer alır. Yemâme'de Yahyâ b. Ebû Kesîr, Kûfe'de A'meş ve Ebû İshak es-Sebîî, Zeyd b. Eslem, Abdullah b. Şübrûme, Abdullah b. Tâvûs gibi muhaddislerin yaşadığı bir çevrede bulunup onlardan faydalandı. Kendisinden Süfyân es-Sevrî, Yahyâ b. Ebû Kesîr, Ebû İshak es-Sebîî, Eyyûb es-Sahtiyânî, Amr b. Dînâr gibi bazı hocaları, ayrıca Saîd b. Ebû Arûbe, Ebân b. Yezîd, İbn Cüreyc, Hişâm ed-Destüvâî, Şu'be b. Haccâc ve Süfyân b. Uyeyne gibi meşhur muhaddisler rivayette bulundu. Ma'mer b. Râşid ilim tahsili için Basra'dan başka Medine, Dimaşk, Humus, Horasan, Yemâme, Kûfe ve Yemen'e de yolculuklar yaptı. Hadis rivayetindeki şöhretiyle tanınanlar yanında fakihliği, fetvaları, kadılığı, tarihçiliği, tefsir ve kıraat ilmindeki şöhreti ve zâhidliğiyle öne çıkan kimselerden faydalandı. Şîî ve Mu'tezilî olduğu kabul edilenlerden de istifade etti. Ma'mer'in en yakın talebeleri, kendisinden on bin hadis yazdığı rivayet edilen Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî ile San'â kadısı Hişâm b. Yûsuf'tur. Yemen'e giderek Ma'mer'den hadis rivayet edenler arasında Süfyân es-Sevrî, Süfyân b. Uyeyne, Şu'be b. Haccâc, İbnü'l-Mübârek, Ebû İshak es-Sebîî ve Gunder de bulunmaktadı. Takvâ ehli, güvenilir, samimi, gerçeği söylemekten çekinmeyen bir kimse olduğu belirtilen Ma'mer b. Râşid Ramazan 153'te (Eylül 770) Yemen'de vefat etti. 152 (769) veya 154 (771) yılında öldüğü de söylenir.

Ticarî tecrübesi ve gittiği bölgelerdeki âlimlerle tanışması Ma'mer'in hadis ve fıkıh alanındaki başarısını arttırmış, efendileri adına yürüttüğü ticarî seyahatleri ilmi seyahatlere dönüştürmeyi bilmiştir. Ma'mer'in fakihliği de dönemin yaygın tatbikatına uygun olarak büyük ölçüde rivayet ilmine dayalıydı. Fikhî meselelerin çözümünde rivayetlere başvurur, farklı rivayetler arasında tercihler yapar ve rivayetleri anlamada akli istidlâl yöntemini kullanmayı uygun göürdü. Bu sebeple müctehid fakih kabul edilmiş, mukallid olmayan fetva ehlinde sayılmıştır. Hadisleri tedvin etmeye büyük çaba harcayan Ma'mer'in eserlerini yazdığı bir odasının bulunduğu, hadisleri ezberleme ve yazma işini birlikte götürdüğü belirtilmektedir. Onun, Osman el-Cezerî'den naklen aldığı megâziye dair iki sayfalık bir cüzü ödünç verdiği kimsenin geri getirmemesi üzerine bir daha kimseye ödünç kitap vermediği kaydedilmektedir.

Hadis hâfızı olan Ma'mer yaşadığı devrin en âlimi, Zührî'den rivayette bulunanların en güvenilirli kabul edilmiştir. Ona güvenilirliğiyle ilgili bir eleştiri yöneltilmemiş, kendilerinden rivayette bulunduğu bazı hocaları dolayısıyla tenkit edilmiştir. Yahyâ b. Maîn, Ma'mer'in, hocası Sâbit b. Eslem el-Basrî'den yaptığı rivayetlerin zayıf olduğunu söylemiş, İmam Mâlik kendisini takdir etmekle birlikte Katâde'den yaptığı tefsire dair rivayetler sebebiyle Ma'mer'i eleştirmiş, Zehebî bu rivayetlerden bir kısmının kendisine ulaştığını ve bunların münkatî' yolla rivayet edilmesi dolayısıyla Mâlik'in ona eleştiri yönelttiğini (a.g.e., VII, 9), Ma'mer'in kendisinden daha sika kimselere muhalefetini tesbit edince de rivayetlerini delil olarak kullanmaktan vazgeçtiğini (er-Ruvât, s. 166) söylemiştir. Ebû Hâtim er-Râzî de Ma'mer'in, annesini ziyaret maksadıyla uğradığı dönemde Basra'da yaptığı rivayetlerde kitaplarının yanında bulunmaması sebebiyle hataların bulunduğunu söylemiş, bununla beraber onun için bir ta'dîl ifadesi olan "sâlihu'l-hadis" terimini kullanmıştır (Zehebî, A'lâmü'n-nübelâ', VII, 9). Ma'mer'in Yemen'de ilk eser tasnif eden ve o bölgede hadisleri ilk tedvin eden kişi olduğu belirtilmekte, el-Câmi' adlı kitabı Mâlik'in el-Muvaftâ'ından daha önce yazıldığı kabul edilmektedir.

Ma'mer b. Râşid, hadislerin erken dönemlerden itibaren yazılı olarak intikal ettiği ve bunların hadise dair eserlerin yaygınlaştığı zamana kadar değişime uğramadığı kanaatinin güçlendirilmesi açısından önem taşımaktadır. Zira Ma'mer, bu açıdan değerli bir belge niteliğindeki Şahîfetü Hemmâm b. Münebbih'in rivayetinde büyük rol oynamış, hadislerin önceki nesillerden değişmeden intikal ettiği fikrinin ispatında köprü vazifesi görmüştür (Sezgin, TM, XII [1955], s. 115, 121). Yazılı hadis kaynaklarına olan ilgi dolayısıyla ileri yaşlarda bulunan Hemmâm ile görüşüp sahîfesinde yer alan 138 hadisten otuzunu semâ, geri kalanları da arz ve kıraat yoluyla almıştır. Hemmâm b. Münebbih'in Ebû Hüreyre'den bizzat yazdığı hadisleri ihtiva eden bu sahîfenin muhtevasının Ahmed b. Hanbel'in el-Müsne'd'i ve Abdürrezzâk es-San'ânî'nin el-Muşannef'inde aynen korunması da eserin hadislerin yazılı tarihi açısından önemini ortaya koymaktadır.

Ma'mer b. Râşid'in, Hemmâm'ın Şahîfe'sinden başka hocası Katâde vasıtasıyla Câbir b. Abdullah'ın hac menâsikine dair

rivayetlerini içeren sahîfesini (Ma'mer b. Râşid, XI, 183; Ali b. Ca'd, s. 159; Zehebî, A'lâmü'n-nübelâ', V, 276-277), A'meş'in sahîfesini (Zehebî, A'lâmü'n-nübelâ', VIII, 11), oğlu vasıtasıyla Mücâhid b. Cebr'in sahîfesini (Abdürrezzâk es-San'ânî, III, 490), Semmâk b. Fazl el-Yemânî'nin Hz. Peygamber'in Mukavkıs'a gönderdiği mektubunu ve bundaki fıkha dair hadisleri (a.g.e., IV, 26; Ebû Dâvûd, s. 130) yazılı belgelere dayanarak rivayet ettiği kaydedilmektedir. Ma'mer'in kendisinden önceki musanniflere ait çeşitli sahîfe ve cüzleri rivayet etmesini onun ilme ve özellikle yazılı kaynaklara olan ilgisiyle izah etmek mümkündür. Ma'mer, rivayetlerinin büyük çoğunluğunu semâ yoluyla almış olmakla beraber rivayet icâzetini aldığı eserlerin bir kısmını arz ve kıraat yoluyla, Câbir b. Abdullah'ın sahîfesini ise muhtemelen vicâde yoluyla elde etmiştir (el-Câmi', XI, 183). Onun hadis ilmine katkısı sadece yaptığı hadis rivayetleriyle sınırlı kalmamış, Zührî'den naklettiği siyer ve megâziye dair bilgiler, Katâde'den yaptığı tefsire dair nakiller, pek çok konuda verdiği fikhî hükümler de günümüze kadar gelmiştir. Talebesi Abdürrezzâk es-San'ânî'nin tefsiri de esasta onun eserine dayanır (Sezgin, GAS, I, 99). Ayrıca Ma'mer'in rihle, kitâbet, tasnif usulü, rivayet âdâbı ile muhtelif hadis ilimleri alanında ortaya koyduğu prensipler rivayet ve dirâyât-ü'l-hadis ilminin temelini teşkil etmiş, sonraki çalışmalarda bunlara ve kendisinin sözlerine atıfta bulunulmuştur.

Eserleri. 1. el-Câmi'. Günümüze gelen hadis kitaplarının en eskisi olup eserde 1614 hadis bir araya getirilmiş, pek çok konuyla ilgili olan hadisler herhangi bir tertip gözetmeksizin çok sayıda bab altında kaydedilmiştir. el-Câmi', alanında ilk olması dolayısıyla Kütüb-i Sitte'ye malzeme temininde ve babların belirlenmesinde kaynaklık etmiştir. Abdürrezzâk es-San'ânî, kendi eserinde de Ma'mer'den sıkça rivayette bulunmasına rağmen hocasına olan bağlılığı sebebiyle onun el-Câmi'ini eserinin sonuna eklemiştir. el-Câmi', Abdürrezzâk'ın el-Muşannef'inin sonunda yayımlanmıştır (X, 379-468; XI, 3-471). 2. Kitâbü'l-Megâzî. Eserin günümüze ulaşmış olduğu bilinmemekle birlikte Abdürrezzâk es-San'ânî, özellikle Hz. Peygamber'in gazveleriyle ilgili rivayetleri hocası Ma'mer'den naklederken onun eserinden söz etmektedir (el-Muşannef, V, 313). İbnü'n-Nedîm de Abdürrezzâk'ın siyer ve megâzî sahiplerinden Ma'mer vasıtasıyla rivayette bu-

MA'MER b. RÂŞİD

lunduğunu kaydetmektedir (*el-Fihrist*, s. 138). Ma'mer'in *el-Câmi'* dışındaki rivayetlerinin önemli bir kısmını Abdürrez-zâk'ın ve diğer hadis imamlarının eserlerinden derlemek suretiyle ortaya koymak mümkündür.

Ma'mer b. Râşid'in hayatı ve *el-Câmi'* adlı eseriyle ilgili olarak Fuat Sezgin bir makale yazmış (bk. bibl.), Ebuzer Bozkurt *Ma'mer b. Râşid'in Hayatı ve Kitâbü'l-Câmi' İsimli Eseri* adlı bir doktora tezi hazırlamış (1980, AÜ İlahiyat Fakültesi), ayrıca Muhammed Re'fet Saîd bir çalış-masında Ma'mer'i pek çok yönden de-ğerlendirmiştir (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

Ma'mer b. Râşid, *el-Câmi'* (Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* içinde, nşr. Habîbürrahman el-A'zamî), Beyrut 1403/1983, X, 379; XI, 183; Abdürrezzâk es-San'ânî, *el-Muşannef* (nşr. Ha-bîburrahman el-A'zamî), Beyrut 1403/1983, III, 490; IV, 26; V, 313; Ali b. Ca'd, *el-Müşned*, Bey-rut 1410, s. 159; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 546-547; Ahmed b. Hanbel, *el-İlâle* (Vasiyyullah), I, 132; II, 590; Buhârî, *et-Târihu'l-kebir*, VII, 378; Müslim, *el-Künâ ve'l-esmâ*, Medine 1404, I, 625; Ebû Dâvûd, *el-Merâsil* (nşr. Şuayb el-Ar-naûti), Beyrut 1408/1988, s. 130; İbn Ebû Hâ-tim, *el-Cerh ve't-ta'dil*, VIII, 255-256; İbn Hib-bân, *eş-Şikât*, VII, 484; İbnü'n-Nedîm, *el-Fihrist*, s. 138; Bâcî, *et-Ta'dil ve't-tecrih li-men harre ce lehü'l-Buhârî fi'l-Câmi'* s-şâhih (nşr. Ebû Lübbâ-be Hüseyin), Riyad 1406/1986, II, 742; İbn Se-müre el-Ca'dî, *Tabakâtü fukahâ'i'l-Yemen* (nşr. Eymen Fuâd Seyyid), Kahire 1377/1957 → Bey-rut, ts. (Dârü'l-kalem), s. 66; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XXVIII, 303-311; Zehebî, *A'lâmü'n-nü-belâ*, V, 276-277; VII, 5-18; VIII, 11; a.mlf., *Tez-kiretü'l-huffâz*, I, 190-191; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl*, III, 193-194; a.mlf., *er-Ruvâtü's-şikâ-tü'l-mütekelleme fihim bimâ lâ yücübü redde-hüm* (nşr. M. İbrâhîm el-Mevsilî), Beyrut 1992, s. 166; Süyûtî, *Tabakâtü'l-huffâz* (Lecne), s. 88-89; Kettânî, *er-Risâletü'l-müstetrafe*, s. 9, 41; Muhammed Hamîdullah, *Muhtasar Hadis Tarihî ve Sahife-i Hemmam b. Münnebbih* (trc. Kemal Kuşcu), İstanbul 1967, s. 54; Sezgin, *GAS*, I, 99, 290-291; a.mlf., "Hadis Musannefâtının Meb-dei ve Ma'mer b. Râşid'in Câmi'i", *TM*, XII (1955), s. 115-134; Nisar Ahmed Faruqi, *Early Muslim Historiography*, Delhi 1979, s. 271-280; M. Re'fet Saîd, *Ma'mer b. Râşid eş-Şan'ânî: Meşâdirühü ve menhecühü ve eşerühü fi rivâyeti'l-hadis*, Riyad 1403/1983; Cezzâr, *Me-dâhilü'l-mü'ellifin*, III, 1570-1572.

İBRAHİM HATİBOĞLU

MA'MERİYYE

(المعمريّة)

Muammeriyye olarak da bilinen ve Mu'tezile kelâmcılarından Muammer b. Abbâd'ın (ö. 215/830) mensuplarına verilen ad (bk. MUAMMER b. ABBÂD).

MA'MÜRETÜLAZİZ

(bk. ELAZİĞ).

MA'N b. ADÎ

(معن بن عدي)

Ma'n b. Adî
b. el-Ced el-Belevî el-Aclânî
(ö. 12/633)

Sahâbî.

İkinci Akabe Biati'nda (622) bulundu-ğu bilinmektedir. Hz. Peygamber Ma'n'ı hicretten sonra Hz. Ömer'in ağabeyi Zeyd b. Hattâb ile kardeş ilân etti. Bedir Gaz-vesi başta olmak üzere Resûl-i Ekrem'in bütün savaşlarına katıldı. Bedir Gazvesi'n-de elde edilen ganimetler dağıtılırken pay almak istemediyse de Resûlullah'ın alma-sını söylemesi üzerine kabul etti ve bu gazvede şehid olan Mübeşşir b. Abdül-münzir'in hissesini ailesine ulaştırma gö-revini de Hz. Peygamber ona verdi. Müna-fıklar tarafından inşa edilen Mescid-i Di-râr'ın yıkılması için Resûl-i Ekrem'in gö-revlendirdiği (9/630) sahâbilerden biri de Ma'n b. Adî'dir. Ayrıca İslâmiyet'ten önce okuma yazma bilen çok az kişiden biri ol-duğu için Resûlullah'ın vahiy kâtipleri ara-sında yer alıyordu. Hz. Peygamber'in ve-fatı sırasında fitnelerle karşılaşmaktan korkan müslümanların, "Keşke Resûlul-lah'tan önce ölseydik" diye ağlaştıklarını görünce Ma'n, Resûl-i Ekrem'in sağlığın-da olduğu gibi vefatından sonra da ona bağlılığını göstermek için kendisinden ön-ce ölmeyi arzu etmeyeceğini söylemiştir (İbn Sa'd, III, 465).

Hz. Peygamber'in vefatı üzerine ensa-rın hemen toplanıp aralarından birini ha-life seçmek istedikleri sırada oraya gelen muhacirlerle aralarında tartışma çıkmış, bu esnada Ma'n yaptığı konuşmalarla ortalığı yatıştırdığı gibi Hz. Ebû Bekir'in halife seçilmesinde de önemli rolü olmuştur. Hz. Ebû Bekir'in halifeliliği döneminde Müseylimetülkezzâb'a karşı yapılan Ye-mâme savaşı sırasında kumandan olan Hâlid b. Velîd 100 atlıdan oluşan bir öncü birliğin başına Ma'n'ı tayin etmişti. Bu sa-vaşta büyük yararlıklar gösteren Ma'n, bir ara müslüman askerlerin bozguna uğ-raması karşısında ileriye atılarak, "Ey en-sar, Allah için düşmanınıza karşı savaşt-ırmak üzere geri dönün!" diye bağır-mış, öncülüğünü bizzat yaptığı bu saldırı es-na-sında zor durumdaki askerlerden bazıla-

rını kurtarmasına rağmen sonunda Zeyd b. Hattâb ile birlikte şehid olmuştur (Re-bûlevvel 12 / Mayıs – Haziran 633).

BİBLİYOGRAFYA :

Vâkıdî, *Kitâbü'r-Ridde* (nşr. Muhammed Ha-mîdullah), Paris 1409/1989, s. 22, 26; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, III, 377, 456, 460, 465, 474; İbn Ab-dülber, *el-İstî'âb* (Bicâvî), IV, 1441-1442; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe* (Bennâ), V, 238; Zehebî, *A'lâ-mü'n-nübelâ*, I, 320-321; İbn Hacer, *el-İşâbe*, III, 429; Hamîdullah, *İslâm Peygamberi* (Tuğ), II, 1107, 1109; Abdülhay el-Kettânî, *et-Terâti-bü'l-idâriyye* (Özel), II, 67, 305; M. Mustafa el-A'zamî, *Küttâbü'n-nebî*, Riyad 1401/1981, s. 105.

HABİL NAZLIĞÖL

MA'N b. EVS

(معن بن أوس)

Ma'n b. Evs b. Nasr b. Ziyâd el-Müzenî
(ö. 64/684 [?])

Muhadram şair.

Mudar kabilesinin Müzeyne koluna mensuptur. Medine ile Mekke arasında bulunan, toprakları verimli bir bölgede yerleşmiş varlıklı bir ailenin çocuğudur. Gençlik döneminin bir kısmını Câhiliye devrinde geçirdiği ve bu sırada kabilesi-nin katıldığı savaşlara şahit olduğu kayde-dilir (Ömer Ferruh, I, 418). Medine'de hur-malıkları, başka yerlerde arazileriyle deve sürüleri bulunan Ma'n ticaret hayatına atılarak Şam, Irak (Basra) ve Hicaz'a seya-hat etti. Gittiği yerlerde birçok evlilik yap-tı, bunlardan hep kız evlâdı dünyaya gel-di. Câhiliye geleneğine rağmen kızlarını bağrına basmış, kız çocuğu olduğu için üzülenleri de teselli etmiştir. Ticaret için uzakta bulunduğu sırada bağları ve ara-zisi gasbedilen Ma'n, ticaretten kazandık-larını da tüketince hayatının son yıllarını sefalet içinde geçirdi. Onun Hz. Peygam-ber'le görüşüp fetih ve gazvelere katıl-dığına dair bir kayıt bulunmamaktadır. Mekke'nin fethinden önce müslüman ol-duğu ve kabilesi Müzeyne'den bir grupla birlikte Huneyn Gazvesi'ne iştirak ettiği ileri sürülürse de (Brockelmann, I, 72) bu kesin değildir. İslâm'a ne zaman girdiği bilinmeyen Ma'n, Abdullah b. Cahş, Ömer b. Ebû Seleme gibi birçok sahâbîye met-hiye yazmış, Hz. Ömer ile görüşüp ona da bir kaside takdim etmiştir. Muâviye b. Ebû Süfyan ile de görüştüğü, Muâviye'nin onun şiirlerini çok beğendiği kaydedilir (Abdülkâdir el-Bağdâdî, VII, 260). Birçok olaya şahit olmasına rağmen şiirlerinde bu konuda hiçbir işarete rastlanmaz. Bu-